

A magyar plakátról — egy kiállítás ürügyén

100 + 1 éves a magyar plakát címmel nagyszabású kiállítás nyílt a Műcsarnokban, mely közel ezer falragasz bemutatásával vázolja fel a műfaj eddig megiratlan történetét a kezdetektől napjainkig.

A művészi plakát Franciaországban keletkezett a 19. század közepén. Létrejött Jules Chéret nevéhez fűződik. A századvégén kiváló művészek egész sora, mindenképp H. Toulouse Lautrec, Bonnard, Th. Steinlen bábáskodott felette. Aranykora a századvégre esett, jellegzetes stílusa a szecesszió volt. Ezen a formanyelven készültek a ma is szuggesztív erejű kereskedelmi, kulturális és a fellendülő idegenforgalmat szolgáló plakátok, de magukon viselik nyomait a különféle politikai mozgalmakra agitáló falragaszok is.

Hazánkban a plakátművészet a múlt század utolsó harmadában, az úgynevezett Gründerzeit idején, név nélküli plakátokkal indult meg, melyek a kor beszédes forrásai. Az impozáns kiállítás, mely — múzeuma nem lévén — a nagy közgyűjtemények anyagából sorakoztatja fel a jellegzetes lapokat, nyomon követi legfontosabb eseményeket, az ipar és kereskedelem felvirágzását, a sajtó, a színház, a kiállítások, a film, a sport világát, de felidéri a kor politikai küzdelmeit is a nagy sorsfordulók, a háborús eseményekkel, a Tanácsköztársaság napjaival, a felszabadulást követő országépítés nagy lendületén át a konszolidáció egyes állomásain keresztül máig.

Három nagy korszakra osztva mutatja be a kor ízlésvilágát, életmódját, eszményeit, ünnepeit és a hétköznapok valóságát. Az első korszak a milleniumi előkészületektől az első világháború végéig tart; a második az ellenforradalomtól a második világháború végéig, a harmadik pedig a felszabadulástól napjainkig.

A tárlat szinte újdonságszámba menő anyaga az első korszakból származik, melyből eddig a leginkább ismert a Tanácsköztársaság rövid időszakának plakáttermése volt. A Gründerzeit és a szecesszió művésze azonban napjainkban mindin-

kább a kutatás előterébe került itthon is. Az anonim plakátok úkanyáink világát hozzák tapintható közelségbe. Az első művészi formanyelvű plakát, Benczúr Gyula műve, valójában még felnagyított grafika. A plakátnyelv kialakulásában a döntő változást hazánkban a századforduló hozta meg, amikor egyrészt jelentékeny képzőművészek tettek kirándulást a reklám területére elsősorban kiállítási plakátjaik megtervezésével (Rippl Rónai József, Vaszary János, Ferenczy Károly), másrészt képzőművészek vállalták a reklám feladatait is. Faragó Géza, Földes Imre, Bardócz Árpád, Tuszkay Márton egész tevékenységüket a reklámnak szentelték. Legtöbb plakátjuk ma is friss, ötletes, magas színvonalú, és — kiválóan nyomott. Munkásságukkal a magyar plakát részben a francia, részben az elbeszélő stílusú, vicces ötletekkel tarkított müncheni berlini és bécsi iskolához kapcsolódott sok hazai ízzel. Különleges szerepet játszottak a második világháborúig a hazai folklór által inspirált plakátok, melyek hol témájukkal, hol ornamentális kialakításukban viselik magukon a népi jeleget a kor stílusának megfelelő átírásban.

A magyar plakát első korszakának legnagyobb formátumú egyénisége Bíró Mihály volt, aki a magyar plakátnyelvet európai szintre emelte nemcsak mozgósító erejű politikai plakátjaival, de kereskedelmi reklámjaival is. E területen nem elhanyagolhatóan híres betűművész is volt, amit betűs plakátjainak eredetisége is igazol. Vezetése alatt a rövid életű Magyar Tanácsköztársaság sokhúru plakátművésze, főleg a Nyolcak csoportjának bekapcsolódásával, a nemzetközi plakátművészet élvonalába került.

A Tanácsköztársaság bukása után legjobb plakátosainknak emigrálniuk kellett. A gazdasági helyzet sem kedvezett a plakát műfajának. A fejlődés nagyon lassan indult meg, lényegében véve csak a harmincas évekre alakult ki az új stílus az emigrációból visszatért Bortnyik Sándor reklámtevékenységével. A konstruk-

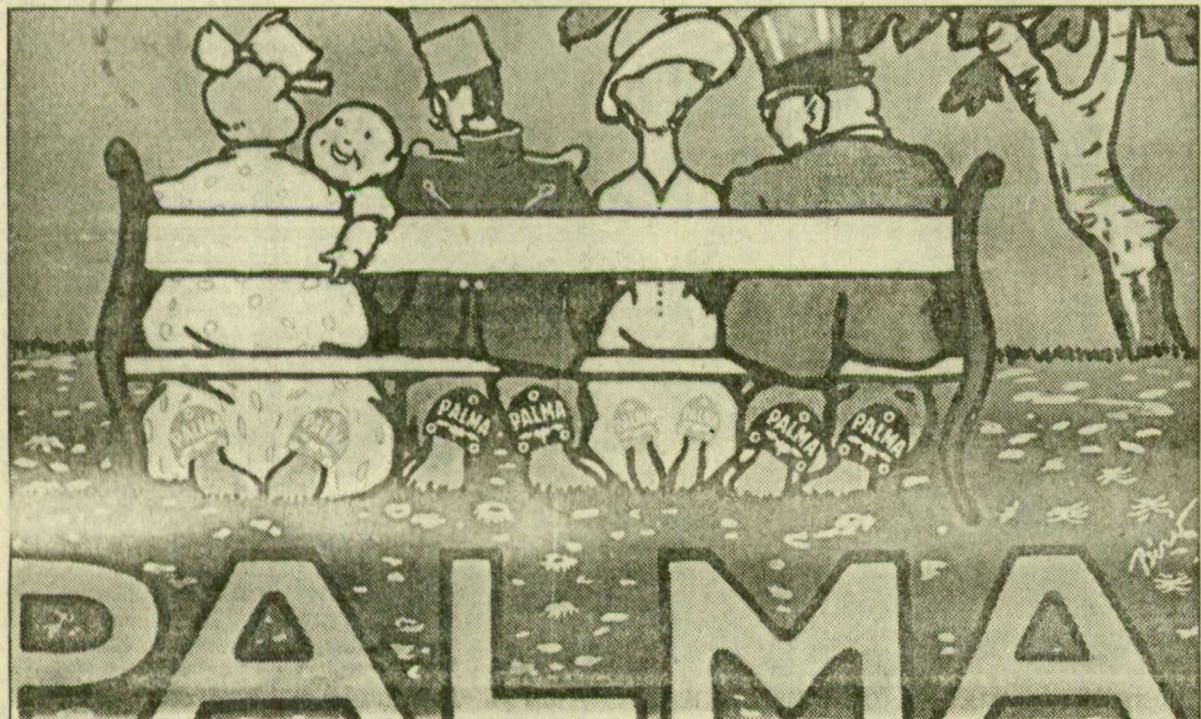
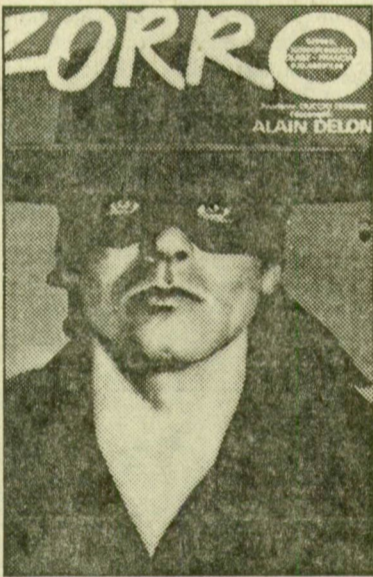
tivizmus nemzetközi mozgalma az ő révén hódított tért a magyar plakátművészetben. Műveivel több bel- és külföldi díjat is nyert. 1928—38 között működő reklámiskolájában nevelkedett a hazai reklámgrafikusok zöme. A felszabadulás után a Képzőművészeti Főiskola tanáraként jelentékeny befolyást gyakorolt a hazai reklámgrafika fejlődésére a zseniális Konecni Györggyel együtt, aki átvette tőle a stafétabotot, és az új magyar reklámgrafikus generáció tanító mestere lett.

A felszabadulás után a hangsúly a politikai és kulturális tárgyú plakátok tervezésére helyeződött át. Rangos képző- és plakátművészek egész sora kapcsolódott be a politikai plakátok tervezésébe (Hincz Gyula, Papp Gyula, Ék Sándor, Reich Károly, Kass János, Bánhidő Andor, Gábor Pál, Rohonyi László, Tamási Zoltán, Káldor László, a Macskásy testvérek.) Műveik a magyar politikai plakát mérföldkövei.

A dogmatizmus időszakára a politikai plakát elvesztette lendületét. A hatvanas évek elején Konecni György és a szárnyai alatt kialakult új iskola képviselői korszakváltást hajtottak végre az új nemzetközi törekvések hazai földre való plántálásával (Balogh István, Darvas Árpád, Görög Lajos, Máté András, Papp Gábor, Sinka Mátys, Erneyi Sándor, Zala Tibor, Zelenák Crescencia.) E nemzedék ma legjobb hagyományaink folytatója. A nemzetközi híru So-Ky házaspár a politikai plakát műfajában kamatoztatja alkotó erejét.

Korunk egyre bonyolultabb, elmentmondásos társadalmi valóságát tükrözi a jelrendszerében és formái kialakításaiban egyre bonyolultabb kortárs plakátművészet, mely az életütem felgyorsulása és az informatikai eszközök fejlődése következtében Európa-szerte a műfaj lassú hanyatlásához vezet. Nálunk is kevés a plakát, úgyszólván csak a film és néhány jelentősebb kulturális és politikai esemény népszerűsítésére szorul vissza, bár tehetséges reklámgrafikusokban egyáltalán nem szűkölködünk (Kemény György, Helényi Tibor, Schmal Károly, Sándor Margit, Bakos István, Molnár Gyula, Duczky Krisztof, Pócs Péter).

BRETYÁNSZKY ILONA

PETRŐCZI ÉVA

Ne add meg

Ne add meg
azt az örömet nekik,
— hisz csaknem
az érintés
analfabétájává
tettek téged,
szerelmem, —
hogy szürke
házsabály-zsalugátérek
mögül láthassák, amint
újra felöltöd a
békagúnyát,
amelyet rólad
annyi próba
és megpróbáltatás
után lehasogattam.

Az eltemetett katona

Kölcsönvettem a címet. Az Európa Kiadó 1978-ban adta ki így az első világháborús elbeszélések kötetét. Elfelejtett katonát is irhatnék helyette, mert az élet sora a temetés és a feledés egyaránt, de ezt a felejtést mintha sietteték volna. A sorsunk úgy hozta, hogy eleve elvesztett háborúba keveredtünk bele kétszer is, megmagyarázhatatlan igyekezettel próbáltuk elfelejteni azokat is, akiket Tisztelegesen el se temethettünk. Álljon oda valaki a „Lófara” talapzatához — egyik legcsöndesebb komponált szobrunk ma is —, és kezdje el olvasni róla a nevetek! Ha a magáéhoz hasonlítót talál, akkor se olvad el tőle a büszkeségtől, és a fájdalom se győtri meg. Annyira régen volt, egyébként is meghalt volna, nem érdemes foglalkoznunk vele. Az a kis különbség, ami a háború pokla és a csöndes elmúlás között van, nem is érdemel különösebb figyelmet, hiszen jött utána egy másik pokol is, és arról se mertünk nyíltan beszélni jó sokáig.

A szegedi múzeum a Fekete-házban rendezett kiállítást az első világháború Szegeden föllelhető emlékeiből. Rövidke adatok tábla fogadja a belépőt: elesett 650 ezer emberünk, megsebesült 750 ezer — nem az ajtó csipete oda egyiknek se az ujját! —, és fogságba esett ugyancsak 750 ezer. Kerekített számok ezek, a népszámlálók nem járnak a frontokon, de így is tudnak rémiszteni bennünket, a maguk pucérságában is. Zsongító aláfestőként mondogatjuk magunkban Gyóni Géza leghíresebb versét a borzalmak „csak egy éjszakájáról”. A múzeum Apró Ferenc tanulmányát árulja a kiállítás kísérőjeként.

Hiába révedezünk egy emléktábla akár háromszáz neve előtt is, megmaradnak köbevésett neveknek. Hős lett az is, aki előként hitvány volt. Azt se tudjuk, kinek a fia lehetett, és kinek a dédapja lenne most. Pedig vannak családok, akik minden évben meggyászolják a régi hősokeket, Hegyi Ferencék koszorút is kötnek a Hősök kapuja két katonájának halottak napjára. A két katona képe is itt van a falon, álcázó hálóra akasztva. Az egyik tábla arra buzdít, emlékezzünk a dicső múlttra, és hagyjuk buzdítani magunkat a jövő dicső tetteire. Mi már régóta nem érezzük dicsőnek ezt a szerencsétlen múltat, és sehogy se akarunk buzdulni ilyen hazafias tettekre. Az előttünk járók megpróbálták, ha nem is saját akaratok szerint, és még jobban ráfizettek. Ha lehet egyáltalán borzalmasabb az egyik értelmetlen halál a másiknál.

Pásztor János fakatonája is itt áll, Vásárhelyről hozták át, a szegedit viszont tovább vitték valahová. Csak egy fénykép áruklodik róla, valamikor a harmincas években fakupola alatt állították ki a terre — néhez kitalálni, melyikre! —, és állítólag adományok fejében verhetett rá egy-egy pikkelyt valaki. Háborús meglepetés is van a vásárhelyi szobron: az irás szerint 1917-ben faragta Pásztor, alá viszont azt véste, hogy 1914—18. Akkorra látnoki erő nem lakhatott benne, hogy előre lássa a végét, inkább később véste alá a világháború kezdetének és befejezésének az évszámát. Van itt valahol egy túllontúl optimista vasmoszár is — a rezet nyilván ágyúöntéshez vitték el —, amelyikre 1914—15 van írva. Ez a moszár még a villámháború bűvöletében készülhetett, egy évvel így is megtoldva a szállóigét: mire a levelek lehullanak... Egy föliratot nagy kő a Dugonics-temetőből, a Bajtárs imája című szobor a protészans-temetőből, és egy betonszarkófag a zsidó-temetőből. Mindegyik a saját halottait gyászolja. Emlékmű a régi tanítóképző udvaráról, egy másik a kisstadionból, a harmadik a mai Radnóti gimnázium udvaráról — mintha Tápai Antal magát faragta volna oda a Honszeretet hónaalá! — Dorozsmán fújja a kürtöt a hadfi, a hajdani huszárlaktanyában (a mai kábelgyár udvarán) megint emléktábla, igen sok tanulsággal: a tisztek és az őrmesterek név szerint is, de a harmadik honvédezred 297 huszára már csak számmal. Szegény közhuszárok, nektek még a nevetek se maradtak fenn! Biztosan a sietség hozta így, de testhezálló jelzés lett belőle: a legtöbb emlékművet havas tében fényképezte le Dömötör Mihály.

Ma is megrendít — legföljebb nem buzdít! — a doberdói fa, körülfuttatva nemzetiszínű szalaggal. Az ötödik honvéd gyalogezred állásaiból hozták haza. Esetleg a fa, nem tervezte meg senki, a háborús pergőtűz találgatta el csupán szerencsétlent. És hány embert körülötte! Mögötte egy fénykép, a szegedi hősök temetője Doberdónál. Szakaszokba szedve a fejfák, kürtjelre várnak, mint az alattuk levők vártak a roham jelére. Hasonló elv szerint temettek a szegedi temetőben is, sokan őrizünk fényképeket róla, de kicsi lett a temető, összeszedték csontjaikat, és közös sírba rakták. Minden háború leg-hitelesebb emléke a közös sír!

Pepitafödélű zsebkönyv is van itt, hadd jegyezze föl a katona háborús élményeit. Volt alkalom belelapozni ilyenekbe, szenttelen tárgyilakossággal íródott valamennyi. Ennek a belső hajtókáján azonban apostoli királyunk, Ferenc Jóska képe van, hadd jelezze az utókornak, hogy a birodalmak végső összeroppanásig védik magukat az új szelektől. Ha mindnyájan belepustulunk is! A másodikban is voltak pepitafödélű füzetek, karácsonyi csomagban kapták a katonák. Pedig villámháborúról álmodtak ennek a kitalálói is.

Valamikor a legkisebb falunkba is állítottak emléket az elesett hősokeknak, hogy figyeljenek az utódok a dicső múlttra, és buzduljanak további hazafias tettekre. Mostanáig nem tudtuk lehámozni róluk a ballasztot, inkább igyekeztünk elbújtatni őket valahová, ahol nincsenek szem előtt. A szegedi kiállítást ilyen lehámozó igyekezet hozta létre, ahogy az Eltemetett katonát is a gyűjtötte kötetbe. Egyszer talán a sokkal nagyobb áldozatokat kívánó második világháború szerencsétlen katonáinak is állítottunk — legalább kiállítást. Az irodalom már dolgozik rajta.

HORVÁTH DEZSŐ